

De svenska dialekterna

Nedan följer instuderingsmaterial om de svenska dialekterna. Det är samma material som vi har gått igenom på lektionerna och det är detta material som provet kommer att byggas på. Jag vill att du tänker på vad?, hur? och varför? när du skriver. Vad är en dialekt, hur låter den och varför låter den på det sättet? Dessa frågor kan ses som underlag för de olika kunskapsnivåerna.

Provet kommer att skrivas i klassrummet och kommer att bestå av stycken där svar och frågor vävs in i texten. Det är viktigt att du läser frågan ordentligt och tänker, vad?, hur? och varför? när du skriver din text.

1. Vad är en dialekt?

En dialekt är en variant av språket som talas av invånarna inom ett visst geografiskt område. Det är inte alltid så självklart var gränserna mellan olika dialekter går. Alla dialekttalande inom ett visst dialektområde talar inte heller exakt likadant. Sättet att tala på har alltid förändrats och varierats mellan olika generationer, grupper, individer och situationer.

Under 1900-talet började de svenska dialekterna snabbt förändras till att bli mer och mer lika, så kallad **dialektutjämning**. Detta innebär att de gamla mindre, lokala dialekterna mer och mer byttes ut till regionala dialekter, alltså språkvarianter som talas över större områden.

2. Vad är skillnaden mellan språk och dialekt?

Dialekter är språk - i första hand talade språk. Standardspråket är den variant av huvudspråket som används i officiella sammanhang och som är det språk som vi använder när vi skriver. Ett lands nationalspråk, till exempel det svenska språket, är inte naturligt, utan har skapats genom att de som hade makten bestämde hur "svenskan" skulle låta och skrivas. Vilket nationalspråk ett land har beror alltså på vem/vilka som hade makten när beslutet togs. De traditionella svenska dialekterna har utvecklats naturligt, fritt och självständigt ur ett nordiskt fornspråk (fornnordiskan).

3. Har dialekter alltid funnits?

Skillnader mellan det talade språket i olika delar av nuvarande Sverige har funnits åtminstone sedan medeltiden. Redan innan dess hade språket förändrats så att de nordiska språken kom att skilja sig från övriga germanska språk (Europeiska). Genom århundradena har sedan det svenska språket utvecklats. Under 1900-talet har skillnaderna mellan dialekterna i många fall minskat, men flera olikheter är tydliga än idag.

4. Hur har dialekter uppkommit tror ni?

Svenska språket har historiskt sett genomgått stora förändringar. Förändringarna har lett till att svenskan, har splittrats i dialekter. Man brukar tala om splittrande krafter i kontrast mot likriktande krafter som var för sig bidrar till att utveckla och utforma såväl språket som dialekterna i Sverige.

Splittrande krafter

Med splittrande krafter menar man att språkanvändare vill skilja ut sig från "dem", det vill säga att de vill vara annorlunda och visar detta genom sitt sätt att tala.

Likriktande krafter

Med likriktande krafter menar man att språkanvändare i vissa situationer vill närma sig ett "vi", det vill säga de vill känna en större gemenskap och genom sitt sätt att tala visar de att de hör ihop.

Dialekter kan alltså både skilja grupper åt och föra dem samman.

5. Varför är skillnaderna mellan olika svenska dialekter så stora?

Hur människor talar i olika delar av landet beror på hur landskapet ser ut, men också på hur stor kontakt man har haft med andra folkgrupper. Hur landskapet ser ut t.ex. beroende på tillgång eller brist på berg, vattendrag, skog, och tillgång till färdvägar där de dialekttalande har bott, har spelat en viktig roll i dialekternas utformning.

Människors kontaktmöjlighet med – och därmed möjlighet att bli påverkad av – omvärlden har varierat starkt beroende på var i Sverige de har bott. Det handlar både om möjligheten till, eller brist på, kontakt med andra folkgrupper och med vilka. Om man aldrig hörde någon annan tala på en annan dialekt så kunde ens egen dialekt inte heller påverkas av någon annan.

6. Vilka är de största och minsta dialekterna i Sverige?

Svaret beror bland annat på vad man menar med "största" och "minsta". Det kan tolkas på åtminstone två sätt, antingen som att det syftar på storleken på ett geografiskt område eller på antalet dialekttalare.

Västgötska är ett exempel på en dialekt som både finns över ett ganska stort område och talas av många personer. Göteborgska är å andra sidan en dialekt som finns i ett förhållandevis litet område, men ändå har många talare.

7. Finns det någon variant av svenska som är helt utan dialekt?

Ett talspråk helt utan dialekt finns förmodligen inte i praktiken. Med neutralt standardspråk menar man en variant av språket som inte kan kopplas till någon dialekt. Ett sådant talspråk existerar förmodligen endast i teorin. I verkligheten är det nog svårt att tänka sig en person som talar så fullkomligt neutralt och dialektlöst att man inte ens på ett ungefär kan gissa sig till i vilken del av landet hon eller han har vuxit upp.

8. Uppfattas man olika beroende på vilken dialekt man har?

Alla vet väl att stockholmare är snobbiga, göteborgare vitsiga, norrlänningar tystlåtna och smålänningar snåla, eller?

Våra åsikter är ofta knutna till fördomar som i exemplen ovan, men de kan också ha med makt i samhället att göra. Eftersom stockholmare har makt är deras dialekt ofta illa omtyckt. Däremot är exempelvis värmlänningar eller gotlänningar ganska maktlösa, så deras dialekt går det bra att tycka om.

Även privata erfarenheter kan påverka våra attityder till olika dialekter. Vi kan förknippa en dialekt med en enskild person, och vår attityd till dialekten blir då densamma som till personen som talar den. Är din bästa vän skåning får du troligen positiva vibrationer av andra som talar samma dialekt. Fördomar är många gånger omedvetna.

9. Vilken bild ger media av dialekter och hur påverkas vi av den?

I dag ges en ganska positiv bild av dialekter i media, men så har det inte alltid varit. Det finns radio- och tv-program om dialekter, vi hör dialekt i reklam, filmer och musik, och på internet finns en mängd sidor av olika slag på dialekt eller om dialekter.

Många populära programledare och nyhetsuppläsare har också dialektalt uttal och dessutom hör vi ofta människor från olika delar av landet i dokusåpor och olika tävlingsprogram. Samtidigt används dialekt många gånger i skämtsamt syfte, till exempel i reklamsammanhang. Reklammakarna spelar på våra fördomar om göteborgare, norrlänningar, stockholmare eller skåningar för att skapa effekter.

Blir vi påverkade av de fördomar som speglas i t.ex. reklam, och av den positiva, accepterande bild som ges av nyhetsuppläsare, programledare och artister som använder dialekt? Troligen.

10. Hur har dialekterna förändrats under det senaste århundradet?

Det senaste seklets samhällsutveckling har medfört stora språkliga förändringar. Dialekterna har gått från att vara speciella lokala språkvarianter med många egna ord och uttal, till att bli mer lika varandra över större regioner och mindre speciella. Denna förändringsprocess, ofta kallad dialektutjämning, tog ordentlig fart i Sverige från efterkrigstiden.

Dialektutjämningen berör alla delar av en dialekt, det vill säga uttal, ordförråd och hur orden böjs. Dessa delar förändras i olika grad och hastighet. Till exempel förändras dialekternas melodi, både ordmelodi och satsmelodi, väldigt långsamt, medan ord och uttryck däremot kan växla snabbt. Ord för företeelser, t.ex. web, e-mail, diskett etc. som har försvunnit ur kulturen försvinner också ut ur språket, samtidigt som ord för nya fenomen kommer in.

Att vårt resande och runtflyttande har ökat är troligen det som har haft störst påverkan på

dialektutjämningen. Även långt tillbaka i tiden reste och flyttade folk naturligtvis från sin hembygd och träffade personer som talade annorlunda än de själva, men förflyttningen är större nu än tidigare och över längre avstånd.

I dagens samhälle kommer de flesta i daglig kontakt med personer som har en annan språklig bakgrund än de själva. Utpräglad lokala dialekter fungerar inte längre som perfekta kommunikationsmedel, vi måste anpassa våra dialekter för att andra ska förstå. Detta var inte nödvändigt då man inte reste så mycket.

[Svenska dialekter](#)

[Isof](#)